

TARIX FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA TARIXIY MANBALARNING O'RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarix fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda tarixiy manbalarning o'rni yoritilgan. Tarixiy manbalar bilan ishlash orqali o'qituvchining tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, tadqiqot olib borish va darsda zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanish salohiyati rivojlanadi. Maqolada manbaviy yondashuvning metodik afzalliklari, o'qituvchining kompetensiyalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari hamda amaliy tavsiyalar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tarixiy manba, kasbiy kompetensiya, tarix o'qituvchisi, tahlil, metodika, zamonaviy ta'lim, yondashuv, metod, salohiyat, voqea.

THE ROLE OF HISTORICAL SOURCES IN IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF HISTORY TEACHERS

Annotation. This article examines the role of historical sources in enhancing the professional competence of history teachers. Working with historical sources develops teachers' abilities to think critically, analyze, conduct research, and utilize modern methodological approaches in the classroom. The article demonstrates the methodological advantages of the source study approach, its potential for developing teacher competencies, and provides practical recommendations.

Key words: historical source, professional competence, history teacher, analysis, methodology, modern education, approach, method, potential, event.

РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ В ПОВЫШЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ

Аннотация. В статье рассматривается роль исторических источников в повышении профессиональной компетентности учителя истории. Работа с историческими источниками развивает у учителя способность критически мыслить, анализировать, проводить исследования и использовать современные методические подходы на уроках. В статье показаны методические преимущества источниковедческого подхода, его возможности для развития компетенций учителя и даны практические рекомендации.

Ключевые слова: исторический источник, профессиональная компетентность, учитель истории, анализ, методология, современное образование, подход, метод, потенциал, событие.

Zamonaviy ta'lim jarayonida fanning mohiyatini o'quvchiga nafaqat faktlar asosida, balki tahliliy yondashuv orqali chuqur anglatish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, tarix fanida bu jarayon o'tmishni tanqidiy baholash, tarixiy tafakkurni shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Bu vazifani bajarishda tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi va tarixiy manbalar bilan ishlash malakasi yetakchi o'rin tutadi.

Tarix fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi esa shunchaki bilimga emas, balki manbalar bilan ishlash, tahlil qilish va ularni o'quvchilarga tushunarli yetkazish mahoratiga bog'liq.

Tarixiy manbalarning pedagogik imkoniyatlari

Tarixiy manbalar — tarixiy voqealarning bevosita yoki bilvosita guvohlari bo'lgan hujjatlar, og'zaki rivoyatlar, moddiy yodgorliklar, vizual tasvirlar, xaritalar, fotosuratlar va boshqalardir.

Ular quyidagi pedagogik imkoniyatlarni beradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi

Tadqiqot ko'nikmalarini shakllantiradi

Tarixiy tafakkurni rivojlantiradi

O'quvchini faollikka undaydi

Fanlararo integratsiyani ta'minlaydi

Tarixiy manbalar asosida o'quvchilarga savol berish, voqealarni rekonstruksiya qilish, muqobil fikrlar bildirish orqali interaktiv ta'lim muhitini yaratish mumkin.

Kasbiy kompetensiya va tarixiy manbalar bilan ishlash

Tarix o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat.

№	Kompetensiya turi	Tarixiy manba orqali rivojlanish yo'li
1	Fan bo'yicha bilim	Turli davr manbalarini tahlil qilish orqali
2	Metodik kompetensiya	Manba asosida dars dizayni yaratish orqali
3	Axborot-tahliliy kompetensiya	Manbalarni solishtirish, baholash orqali
4	Kommunikativ kompetensiya	Manbadagi ma'lumotni tushunarli ifodalash orqali
5	Tadqiqot olib borish	Ilmiy izlanishlarda manbadan foydalanish orqali

O'qituvchilar tarixiy manbalarni darsga jalb qilganida, ular nafaqat o'quvchilarni faollashtiradi, balki o'zlarining kasbiy mahorati va amaliy ko'nikmalarini ham takomillashtiradi.

Metodik yondashuvlar

Tarixiy manbalar bilan ishlashni o'rganish uchun o'qituvchilarga quyidagi metodik vositalar foydalidir.

1. Manba asosida savol-javob – manbaga tayangan holda ochiq yoki tanlovli savollar ishlab chiqish.

2. Tarixiy rekonstruksiya – voqealar rivojini manba asosida qayta tiklash.

3. Manbalarni solishtirish – turli nuqtai nazarlarni taqqoslash orqali baho berish.

4. "Manbani o'qi – voqeani tahlil qil" metodi – o'quvchini fikrlashga undaydi.

5. Case study (keys usuli) – real tarixiy holatni manba asosida tahlil qilish.

Tarixiy manbalardan samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

O'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslarida manbaviy yondashuv alohida modul sifatida kiritilishi lozim.

Darslik va qo'llanmalarda autentik tarixiy manbalar (skan hujjatlar, xaritalar, suratlar) hajmi oshirilishi kerak.

Elektron platformalarda interaktiv tarixiy manbalar bazasi yaratilishi foydali bo'ladi.

Har bir o'qituvchi o'z darsida kamida bir manba asosida faol topshiriq qo'llashga odatlanishi kerak.

Tarixiy manbalarni o'rganish va ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish, tarix fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda muhim o'rin tutadi. Bu jarayon o'qituvchidan nafaqat chuqur bilimni, balki pedagogik mahorat va innovatsion yondashuvlarni qo'llashni ham talab etadi. Shunday ekan, tarixiy manbalar — bu nafaqat o'tmishning guvohi, balki zamonaviy ta'limning samarali vositasidir.

Tarixiy manbalar tushunchasi va turlari

Tarixiy manba — o'tmishda sodir bo'lgan voqelik haqida bevosita yoki bilvosita axborot beruvchi har qanday hujjat, ob'ekt, guvohlik yoki tasvirdir. Ular quyidagilarga bo'linadi.

Yozma manbalar - hujjatlar, xatlar, solnomalar, tarixiy asarlar.

Ogʻzaki manbalar - xalq ogʻzaki ijodi, guvohlar soʻzlari.

Moddiy manbalar- arxeologik topilmalar, yodgorliklar.

Vizual manbalar- suratlar, xaritalar, rasmlar, filmlar.

Tarix fani oʻqituvchisining kasbiy kompetensiyasi tushunchasi

Tarix fani oʻqituvchisining kasbiy kompetensiyasi – bu ularning bilim, koʻnikma, malaka va qadriyatlari majmuasidan iborat boʻlib, quyidagi asosiy yoʻnalishlarni oʻz ichiga oladi:

Fanga oid bilimlar – tarixiy voqealar, hodisa va shaxslarni chuqur bilish.

Metodik kompetensiya – tarixni oʻqitish metodikalarini qoʻllay olish.

Axborot-tahliliy kompetensiya – tarixiy manbalarni tahlil qila olish.

Kommunikativ kompetensiya – tarixiy mazmunni izchil va tushunarli yetkazish.

Tadqiqot kompetensiyasi – tarixiy maʼlumotlarga asoslanib ilmiy izlanish olib borish.

Tarixiy manbalar kasbiy kompetensiyani rivojlantirish vositasi sifatida

Tarixiy manbalar tarix oʻqituvchilarining kasbiy kompetensiyasini quyidagi yoʻnalishlarda rivojlantirishga xizmat qiladi

1. Tanqidiy tafakkurni shakllantirish

Manbalarni oʻrganish oʻqituvchini faqat faktlarni yod olish emas, balki ularni tahlil qilish, solishtirish, baholashga oʻrgatadi.

2. Oʻquvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirishga tayyorgarlik

Oʻqituvchi oʻzi manba bilan ishlashni bilmas ekan, oʻquvchida bu kompetensiyani shakllantira olmaydi. Shuning uchun oʻqituvchi tarixiy manbani darsga toʻgʻri jalb qila olishi kerak.

3. Integrativ yondashuvlarni qoʻllash

Manbalar yordamida tarix boshqa fanlar (adabiyot, geografiya, sanʼat) bilan integratsiyalashgan holda oʻrgatiladi.

4. Amaliy oʻqitish imkoniyatini yaratish.

Manbaga tayangan oʻqitish darsni faollashtiradi. Bu oʻqituvchining innovatsion metodlarni qoʻllash kompetensiyasini ham oshiradi.

5. Oʻqituvchining tadqiqotchilik salohiyatini rivojlantirish

Manbalar asosida kichik tadqiqotlar, loyiha ishlari bajarilishi oʻqituvchining ilmiy izlanishga qiziqishini oshiradi.

Tarix fani oʻqituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda tarixiy manbalar. Asosiy metodik vosita, kasbiy rivojlanish manbai, oʻquvchilar bilan ishlashda samaradorlikni oshiruvchi omil sifatida namoyon boʻladi. Oʻqituvchilar uchun maxsus malaka oshirish kurslarida manba tahlili metodikasiga alohida eʼtibor qaratish. Tarix darsliklarida manbaviy materiallar ulushini oshirish. Interaktiv metodlar (klaster, Venn diagrammasi, zamonaviy texnologiyalar) orqali manbani tahlil qilishni oʻrgatish. Oʻqituvchilar uchun metodik qoʻllanmalar, elektron platformalar, AR texnologiyali vositalar yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. “Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir”. Toshkent. Oʻzbekiston. 2018. B-497.

2. Karimov I.A. Tarixiy xotira — kelajakka yoʻl. T.: Oʻzbekiston, 1998.

3. Mahmudov E. Tarixshunoslik asoslari. T.: Sharq, 2017.

4. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. M.: Pedagogika, 1991.

5. Wineburg, S. (2001). Historical Thinking and Other Unnatural Acts. Temple University Press.

6. Ahmadov O.Sh. XIX asr oxiri XX asr 30 – yillarida Buxoro jadid maʼrifatparvarlarining pedagogik fikrlar taraqqiyoti Buxoro – 2025. 227 bet